

Andrzej Peć

Mniejszość etniczna w społeczeństwie nowoczesnym : informacja z badań tożsamości społeczno-kulturowej Żydów polskich w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej

---

Studia Etnologiczne i Antropologiczne 2, 363-373

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Peć

Uniwersytet Śląski
Filia w Cieszynie

Mniejszość etniczna w społeczeństwie nowoczesnym

Informacja z badań tożsamości społeczno-kulturowej Żydów polskich w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej

Tutaj w Polsce, tu, pod naszymi stopami, gdzie kiedyś stali rabini, kabaliści i chasydzi, znajduje się skarb ukryty, skarb żydowskiej pamięci, doświadczeń i osiągnięć duchowych. Teraz, kiedy Żydzi nie mieszkają już w Polsce, Polska wciąż mieszka w Żydach.

Byron L. Sherwin
Duchowe dziedzictwo Żydów polskich

W ostatnich latach wzrosło zainteresowanie społecznością Żydów polskich, ich kulturą i tradycją. Mimo to nadal ubogi jest stan badań oraz skromna literatura przedmiotu¹. Przyczyną tej sytuacji jest to, że – jak pisze Olga Goldberg-Mulkiewicz – „w rezultacie totalnej zagłady ludności żydowskiej na terenie wschodniej Europy podczas drugiej wojny światowej nie tylko zginęli ludzie, ale również w niemałym stopniu cały kompleks kultury materialnej i sztuki [...]. Zadanie, które stanęło więc przed antropologami interesującymi

---

¹ Szczegółowo zainteresowania etnologów polskich społecznością żydowską i jej kulturą omawia O. G o l d b e r g - M u l k i e w i c z: *Problematyka żydowska w etnografii polskiej*. „Lud” 1988, T. 72.

się żydowską kulturą tradycyjną, polegało na wypracowaniu metod, które pozwoliłyby na odtworzenie tego, co zniszczył wojenny kataklizm. Zadanie było tym trudniejsze, że w okresie poprzedzającym zagładę badania nad tradycyjną kulturą Żydów polskich były dopiero w stadium początkowym.”²

Prowadząc badania wśród nielicznych dzisiaj społeczności Żydów polskich (włączając w to diaspory w różnych krajach świata), należy zdawać sobie sprawę z możliwości wystąpienia licznych barier i zahamowań, które wywołane są zaistniałymi zmianami³. Ale właśnie taka rzeczywistość, w której konstruowanie własnej tożsamości staje się coraz trudniejsze i bardziej skomplikowane, stanowi dla etnologa nader interesujące pole badań⁴. Jest nim z pewnością diaspora amerykańska, będąca częścią nie tylko zróżnicowanego etnicznie społeczeństwa, ale i zróżnicowanej żydowskiej mniejszości etnicznej, którą tworzą „Żydzi o różnym pochodzeniu geograficznym, o różnych poziomach edukacyjnych i religijnych, różnych wzorach tożsamości”⁵. Pamiętać jednak należy, iż „diaspora żydowska, wywodząca się z interesującego nas obszaru [z Polski – A. P.] [...] nie stanowi zespołu o jednakowych cechach kulturowych, jak przyjmuje to większość współczesnych badaczy”⁶.

Podjęcie badań wśród Żydów polskich w USA było naturalną kontynuacją i poszerzeniem prowadzonych przeze mnie studiów dotyczących współczesnej tożsamości społeczno-kulturowej Żydów polskich na Dolnym Śląsku. Dlatego moimi respondentami i informatorami były osoby, które wyemigrowały z Polski po 1945 r. (wyłączając grupy ortodoksyjne). Badania prowadziłem głównie na terenie dwóch stanów: New York i New Jersey, w okresie od sierpnia 1995 r. do maja 1996 r.⁷ Zebrany materiał daje jedynie możliwość wstępnego rozpoznania interesującej nas społeczności oraz bardzo złożonej problematyki i stanowi punkt wyjścia dalszych, pogłębionych i szczegółowych, badań. Dlatego prezentowany tekst jest tylko próbą zarysowania problematyki oraz przedstawieniem wstępnych wniosków, jakie nasuwają się jeszcze przed dokonaniem pełnego opracowania. Żeby móc przeprowadzić analizę zebranego materiału oraz zrozumieć występujące różnice w świadomości tożsamości społeczno-kul-

² T a ż: *Świat, który przestał istnieć. Refleksje nad badaniem kultury Żydów polskich*. „Lud” 1995, T. 78, s. 331.

³ Szczegółowo na temat możliwości antropologicznych badań nad tradycyjną kulturą Żydów polskich pisze O. G o l d b e r g - M u l k i e w i c z w artykułach: *Księga pamięci a mit żydowskiego miasteczka* („Etnografia Polska” 1991, T. 35, z. 2) oraz *Świat, który przestał istnieć...*

⁴ Por. J. W e b b e r: *Współczesne tożsamości żydowskie*. W: *Sytuacja mniejszościowa i tożsamość*. Red. Z. M a c h i A. K. P a ł u c h. Kraków 1992, s. 158.

⁵ Tamże, s. 154.

⁶ O. G o l d b e r g - M u l k i e w i c z: *Świat, który przestał istnieć...*, s. 333.

⁷ W końcowej fazie badania rozszerzyłem o inne stany w związku z zastosowaniem jako jednej z technik wywiadu z tzw. ekspertem społecznym.

turowej, przyjąłem następujący podział badanego środowiska ze względu na czas emigracji i jej przyczyny:

- emigracja do lipca 1946 r. (tj. do pogromu kieleckiego); tragiczne przeżycia związane z drugą wojną światową, chęć rozpoczęcia nowego życia, przyczyny rodzinne;
- emigracja po pogromie kieleckim; odczucie antysemityzmu lub lęk przed nim, przyczyny rodzinne i materialne;
- emigracja po 1956 r.; wzrost nastrojów antysemitycznych, przejawy antysemitycznej polityki państwa, represje rządów totalitarnych, przyczyny materialne i rodzinne;
- emigracja '68; prześladowanie części ludności narodowości żydowskiej⁸.

Badana społeczność ma charakter imigracyjnej grupy pokoleniowej (pierwsze pokolenie w USA), nie tworzącej obecnie większych zbiorowości lokalnych (np. dzielnic etnicznych, tak charakterystycznych dla miast amerykańskich). W badaniach nie zetknąłem się też z gminami wyznaniowymi skupiającymi wyłącznie czy w przeważającej większości Żydów polskich⁹.

Polscy Żydzi w USA są więc luźną, ponadlokalną zbiorowością, stanowiącą część etnicznego społeczeństwa amerykańskiego oraz żydowskiej mniejszości etnicznej i religijnej.

W czym wyraża się zatem ich tożsamość, na czym opiera się świadomość przynależności i odrębności?

Odpowiedź na te zasadnicze pytania oraz pełna analiza zebranego materiału wymagałyby szerokiego omówienia i uzasadnienia. Biorąc pod uwagę wstępny charakter niniejszego opracowania, mogę jedynie zasygnalizować najbardziej charakterystyczne przejawy indywidualnej świadomości tożsamości. Są nimi: samo-identyfikacja, język, zbiorowa pamięć, stosunek do Polski. Przed ich omówieniem chcę podkreślić, iż pojęcie „tożsamość Żydów polskich” nie eliminuje pojęcia „tożsamość żydowska”, a wręcz przeciwnie – jest w nie wpisane. Jonathan Webber, analizując współczesne tożsamości żydowskie, stwierdza, że „tym, co definiuje współczesny świat Żydów, jest zaakceptowanie przez nich – dobrowolne lub nie, biernie lub zaangażowane – innych społecznych i narodowych tożsamości (np. francuskiej, angielskiej, amerykańskiej) oprócz własnej tożsamości żydowskiej; w pewnych wypadkach Żydzi wypracowali swoją tożsamość właśnie na bazie specyficznego charakteru relacji wzajemnych między owymi grupami tożsamości”¹⁰. Taką „wypracowaną tożsamością” jest na pewno tożsamość Żydów

⁸ Zob. J. A d o l s o n: *W Polsce zwanej ludową*. W: *Najnowsze dzieje Żydów w Polsce*. Red. J. T o m a s z e w s k i. Warszawa 1993; S. B r o n s z t e j n: *Z dziejów ludności żydowskiej na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej*. Wrocław 1993; B. S t e r n: *From Poland to Pittsburg: The Experience of Jews and Christians Who Migrated to Pittsburg after World War II*. Pittsburg 1986; O. G o l d b e r g - M u l k i e w i c z: *Świat, który przestał istnieć...*

⁹ Wyłączając grupy chasydzkie, w których badania nie były prowadzone.

¹⁰ J. W e b b e r: *Współczesne tożsamości...*, s. 144.

polskich, która będąc wpisana w tożsamość żydowską, jak wykazały przeprowadzone badania, niekiedy ją rozwija, niekiedy jest z nią równoznaczna.

Poczucie identyfikacji z grupą jako przejaw świadomości w społeczeństwie amerykańskim (w którym etniczność jest jedną z kategorii, na równi z narodowością, rasą i religią) wyraża się przede wszystkim w deklaracji samookreślenia i samoprzypisania do danej grupy. Każdy członek badanej społeczności określił siebie jako „polskiego Żyda”¹¹. To wyraźne zdeklarowanie się wynika zapewne z potrzeby przynależności (uznania określonych wartości), jak i potrzeby odróżnienia się w zróżnicowanym kulturowo społeczeństwie amerykańskim, przede wszystkim zaś w nadal wewnątrznie zróżnicowanym pochodzeniowo i religijnie środowisku żydowskim. Dla większości respondentów i informatorów bycie „polskim Żydem” w hierarchii ich samookreśleń jest nadrzędne w stosunku do określenia „Amerykanin o narodowości żydowskiej”, jak i do określenia „Żyd pochodzący z Polski”; to ostatnie informuje jedynie o pochodzeniu, a nie wskazuje przynależności do danej grupy, jej dziedzictwa kulturowego¹². Niestety, to dziedzictwo w przeważającej większości nie jest przekazywane następnym pokoleniom, a dzieci i wnuki będąc Żydami amerykańskimi nie wykazują wielkiego zainteresowania krajem pochodzenia ich rodziców, choć chętnie się na niego powołują¹³. Często więc przez kontakty z pokoleniem urodzonym w Ameryce przedstawiciele badanej społeczności mocniej odczuwają własną tożsamość.

Najbardziej postrzeganą oznaką własnej tożsamości jest język, traktowany również jako najczęstszy miernik asymilacji. W społeczeństwie amerykańskim mówienie odmiennym językiem jest cechą etniczności, akceptowaną jednak pod warunkiem jednoczesnej znajomości języka angielskiego. Językiem polskich Żydów nadal jest jidysz. Ze względu na to, że posługiwali się nim Żydzi ze wschodniej i środkowej Europy, jego podstawowe funkcje, komunikacyjne i integracyjne, jakie pełni w badanej społeczności, powinny być rozpatrywane na dwóch płaszczyznach: wewnątrz grupy i na zewnątrz. Wśród przedstawicieli trzech pierwszych okresów emigracji jidysz jest nadal narzędziem komunikacji w rodzinie i z członkami własnej grupy (coraz częściej jednak na równi z językiem angielskim)¹⁴.

Odmiennie przedstawia się sytuacja wśród emigracji '68. Większość traktuje jidysz jako oznakę własnej tożsamości (odrębności), mimo że nadal jest on jednym z narzędzi komunikacji we wzajemnych kontaktach (wzrost funkcji

---

¹¹ Nie wyklucza to innych identyfikacji, które wybierane są w zależności od „kontekstu”, np. inna jest wewnątrz grupy (żydowskiej mniejszości etnicznej i religijnej), a inna na zewnątrz grupy. Por. J. W e b b e r: *Współczesne tożsamości...*, s. 149.

¹² Określenia te nakładają się na siebie. We wszystkich podana jest także narodowość – żydowska, mimo że respondenci są już dzisiaj członkami narodu amerykańskiego, w którego ramach tworzą segment etnokułturowy.

¹³ Tamże, s. 153.

¹⁴ Bilingwizm jest cechą charakterystyczną dla tych środowisk.

symbolicznych). Dla niektórych jidysz jest elementem dziedzictwa kulturowego, znanym, ale nie podtrzymywanym. Osoby te w rodzinie posługują się wyłącznie językiem angielskim, rzadziej – wyłącznie polskim. W pierwszym przypadku nieużywanie jidysz jest wynikiem szybkiej asymilacji ze społeczeństwem amerykańskim, w drugim – oznaką silnych związków z Polską i jej kulturą. W obu przypadkach osoby te pochodzą z silnie zasymilowanych rodzin w Polsce.

Reasumując, należy stwierdzić, że dla zdecydowanej większości Żydów polskich w USA jidysz wciąż jest językiem żywym. Znajomość i używanie go umożliwia badanej społeczności kontakt z innymi żydowskimi grupami pochodzenia i przyczynia się do integracji z nimi. W kontekście całego społeczeństwa amerykańskiego to jidysz, a nie hebrajski, którego znajomość respondenci określali jako bierną, daje badanej społeczności poczucie własnej odrębności, własnych korzeni¹⁵. Coraz częściej jednak wypierany jest przez język angielski wskutek naturalnych procesów integracyjno-unifikacyjnych oraz zrozumiałej potrzeby funkcjonowania w zróżnicowanym etnicznie społeczeństwie.

Mówiąc o jidysz jako przejawie tożsamości Żydów polskich, nie można nie poruszyć kwestii znajomości przez nich języka polskiego. Otóż, wszyscy badani wykazali się bardzo dobrą znajomością języka polskiego w mowie. Gorzej jest z umiejętnością biegłego czytania i pisania, szczególnie wśród przedstawicieli trzech pierwszych okresów emigracji. Wynika to zapewne z faktu, iż umiejętności te nie były konieczne w nowym miejscu osiedlenia się. Nadal wręcz perfekcyjną znajomością (w mowie i w piśmie) wykazują się przedstawiciele emigracji '68, co zrozumiałe, gdyż w większości osoby te były mocno związane z kulturą polską i brały aktywny udział w życiu polskiego społeczeństwa lub wywodziły się z zasymilowanych rodzin¹⁶. Właśnie ta grupa badanych najczęściej używa języka polskiego we wzajemnych kontaktach. Potwierdza to najlepiej wypowiedź jednego z respondentów, znanego pisarza Henryka Grynberga: „Piszę po polsku, bo żadnego innego języka nie znam tak dobrze. Piszę przede wszystkim dla ludzi umiejących czytać po polsku – wszystko jedno kim są”¹⁷.

Zbiorowa pamięć jest dla społeczności żydowskiej podstawowym wyróżnikiem tożsamości. To przede wszystkim dzięki niej, dzięki poczuciu wspólnoty w czasie i przestrzeni zachowana zostaje ciągłość narodu żydowskiego. Pamięć

¹⁵ Zob. np. O. Goldberg-Mulkiiewicz: *Świat, który przestał istnieć...*; U. Weinreich: *Culture Geography at a Distance Some Problems of the Study of East European Jewry*. In: *Proceedings of the 1962 Annual Meeting of the American Ethnological Society*. Seattle 1962.

¹⁶ Nierzadko były związane z ówczesnym aparatem władzy.

¹⁷ Z listu H. Grynberga do autora, z dnia 21 marca 1996 r. Henryk Grynberg (ur. w 1936 r.) – poeta, prozaik; debiut w 1956 r. na łamach „Współczesności”; studiował na Wydziale Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego. Następnie aktor Państwowego Teatru Żydowskiego. W 1967 r. uzyskał dyplom magistra literatury rosyjskiej na Uniwersytecie Kalifornijskim. Do 1991 r. pracownik U.S. Information Agency (przeważnie w „Głosie Ameryki”).

o wspólnym pochodzeniu, historii pozwala łączyć przeszłość z teraźniejszością. Wspólna przeszłość i wyjątkowe odnoszenie się do niej pełnią istotną funkcję w procesie samoidentyfikacji polskich Żydów. Biografie, historie rodzinne wpisane są jednak w dzieje Żydów w Polsce: w obraz „własnego miasteczka” (często w obraz *shtetl*), w przeszłość byłej gminy wyznaniowej¹⁸. Charakterystyczne jest, że zarówno dzieje własnej rodziny, jak i obraz ówczesnego miejsca zamieszkiwania (przestrzeni społeczno-kulturowej) są mitologizowane, co zauważa i mocno podkreśla Olga Goldberg-Mulkiewicz w artykule prezentującym możliwości i ograniczenia antropologicznych badań nad tradycyjną kulturą Żydów polskich: „Musimy zdawać sobie sprawę z niemożności uzyskania szeregu danych, ze zniekształceń, które spowodowane są normalnym procesem idealizacji własnej przeszłości oraz stereotypizacji tradycji żydowskiej Europy Wschodniej [...] Nie wolno też zapomnieć badaczowi o bardzo często występującym zjawisku poddania się badanych wpływom innych tradycyjnych społeczności, które zacierają w ich pamięci obraz własnego miasteczka, i powodują, że własne wspomnienia podporządkowują oni tym, zaczerpniętym z opowiadań sąsiadów, którzy kiedyś zamieszkiwali zupełnie inne rejony Polski, ale obecnie w nowym miejscu tworzą wraz z respondentem jedną grupę byłych mieszkańców Europy Wschodniej”¹⁹. W pełni podzielam pogląd autorki o zachowaniu daleko posuniętej ostrożności w odtwarzaniu tradycyjnej kultury Żydów, jeśli odwołujemy się do pamięci respondentów. Jednak dla badacza tożsamości kulturowej Żydów polskich, którego przede wszystkim interesuje proces konstruowania obecnej tożsamości, a w mniejszym stopniu odtworzenie ich tradycyjnej kultury, zjawisko mitologizacji oraz przejmowania doświadczeń innych członków badanej grupy jest szczególnie interesujące. Przedwojenną społeczność Żydów polskich – jak już pisałem – cechowało zróżnicowanie nie tylko regionalne, ale też wewnętrzne. Niemożliwe więc byłoby odtwarzanie własnej biografii w kontekście dziejów gminy, miasteczka, zwłaszcza zaś identyfikowanie się z dziedzictwem i historią Żydów polskich bez tych właśnie „uzupełnień”, zapelnienia luk pamięci, przywoływania określonych wspomnień i obrazu ówczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej, która, jak wiemy, w wyniku tragicznych wydarzeń Holocaustu uległa zagładzie.

Szczególne znaczenie w procesie konstruowania obecnej tożsamości mają doświadczenia Holocaustu²⁰. Wycisnęły one tragiczne piętno w świadomości tych, którzy przeżyli, i stanowią podstawowy składnik zbiorowej pamięci Żydów polskich²¹. Ta pamięć o nieludzkich przeżyciach wyrażana jest właśnie

¹⁸ B. L. S h e r w i n: *Duchowe dziedzictwo Żydów polskich*. Warszawa 1995.

¹⁹ O. G o l d b e r g - M u l k i e w i c z: *Świat, który przestał istnieć...*, s. 335; T a ż: *Księga pamięci...*

²⁰ Por. M. M e l c h i o r: *Społeczna tożsamość jednostki*. Warszawa 1990, s. 86, 87; B. L. S h e r w i n: *Duchowe dziedzictwo...*, s. 223–263.

²¹ Tamże, s. 50–51.

w kategorii „my”, a nie w odniesieniu do jednostki. Moi rozmówcy stwierdzali: „Chcieli nas unicestwić”; „Myśleli, że nas wszystkich wybiją, że nie przeżyje ani jeden polski Żyd”. Holokaust polskim Żydom zgotował cierpienie i śmierć, ale też unicestwił ich świat, ich dziedzictwo kulturowe. Najlepiej wyraziła to jedna z respondentek, stwierdzając właśnie, iż „identyfikacja z polskimi Żydami wyraża się przede wszystkim we wspólnej pamięci i tradycji”. Nie ma polskiego Żyda, który nie pamiętałby o tragedii, jaka ich dotknęła, ani który pozwoliłby swemu potomkowi zapomnieć o Holokauście. Dlatego pamięć o zagładzie przekazywana jest następnym pokoleniom, nie tylko ustnie, ale coraz częściej przez odwiedzanie „miejsc kaźni” wspólnie z dziećmi lub wnukami albo wysyłanie ich na zorganizowane „wycieczki”. Pamięć o Holokauście wyraża się także w przynależności do różnych organizacji skupiających „ocalenców” oraz w podtrzymywaniu bliskich kontaktów towarzyskich z nimi.

Jak wykazały przeprowadzone badania, większość Żydów polskich w USA traktuje Polskę jako „ojczyznę prywatną”, „małą ojczyznę”, „miejsce gdzie się urodziło: spędziło dzieciństwo i młodość”, ale również gdzie „rozegrały się tragiczne wydarzenia”. Taka postawa przeważa wśród przybyłych w trzech pierwszych okresach emigracji, dla których obecnie ojczyzną są Stany Zjednoczone.

Zróznicowany stosunek do Polski występuje wśród emigracji '68. Przeważają postawy określające ją jako „ojczyznę prywatną” lub „byłą ojczyznę” (niekiedy jako „współojczyznę” wraz ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki). Należy podkreślić, iż postawy te charakteryzują się silnymi uczuciami ambiwalentnymi (równoczesna sympatia i poczucie odrzucenia). Moi informatorzy podkreślali silne związki z kulturą polską (sztuką, literaturą, językiem): „Łączy mnie związek emocjonalny z Polską, szczególnie z kulturą polską i językiem, ale również uczucie goryczy, odrzucenia (68 rok)”. W niektórych przypadkach, przede wszystkim u osób wywodzących się ze środowisk inteligencji, to przywiązanie do kultury polskiej przerodziło się w twórczą aktywność literacką, publicystyczną, translatorską, promującą polską sztukę w organizacjach polonijnych lub propolskich. Silny związek z kulturą polską podkreślają również przedstawiciele innych okresów emigracyjnych, którzy wywodzą się z rodzin zasymilowanych w Polsce. Należy wyraźnie zaznaczyć, że przedstawiciele wszystkich okresów emigracyjnych w pełni uznają się za Amerykanów (sprawy polskie nie zajmują centralnego miejsca w ich życiu), a bycie polskim Żydem jest jedną z cech ich etniczności.

Na uwagę zasługuje jeszcze jedno zagadnienie – stosunek badanej społeczności do II Rzeczypospolitej i PRL-u. Negatywny stosunek do PRL-u jako określonej formacji ideologiczno-społecznej charakterystyczny jest zarówno dla emigracji '68 („To był koszmar”; „Brutalnie nas wyrzucono”), jak i dla większości pozostałej części badanej społeczności (mimo iż niektórzy prawie się z nią nie zetknęli). Jedynie wśród osób, które przybyły z terenów Dolnego

Śląska, obraz pierwszych lat po zakończeniu wojny jest pozytywny, niekiedy gloryfikujący, a stosunek do PRL-u – ambiwalentny²²: „Bardzo szybko po wyzwoleniu obozu [filii Gross-Rosen – Pieszycy-Dzierżoniów – A. P.] wzięliśmy się wszyscy do pracy, warunki były bardzo dobre, a i atmosfera przychylna. [...] To był wspaniały okres w moim życiu”. Wiąże się to z próbą utworzenia skupiska żydowskiego właśnie na Dolnym Śląsku oraz z warunkami bytowymi, jakie tam zaistniały po zakończeniu drugiej wojny światowej.

Stosunek do II Rzeczypospolitej wśród badanej społeczności jest różny: pozytywny („Rozwijała się [wtedy] wspaniała kultura żydowska”), negatywny („Liczne przejawy dyskryminacji w okresie rządów sanacyjnych”) lub nieokreślony i w każdym przypadku wynika z jednostkowych przeżyć.

Opisane postawy Żydów polskich wobec kraju ich pochodzenia są wypadkową: stosunku do zamieszkiwanego terytorium i do państwa jako określonej formacji ideologiczno-społecznej, związków łączących ich z kulturą polską oraz jednostkowych przeżyć. Wyraźnie chcę podkreślić, że w trakcie prowadzonych badań nie zetknąłem się ze skrajnie negatywnymi postawami wobec Polski.

Na zakończenie tych rozważań chciałbym wspomnieć o jeszcze jednym elemencie, w którym przejawia się obecna tożsamość badanej grupy (wpisana w tożsamość żydowską, jak i wyróżniająca ją na tle innych grup pochodzeniowych wśród żydowskiej grupy etnicznej) – o obrzędowości świąt dorocznych i rodzinnych. Dla tej części emigracji '68, która wywodzi się ze środowisk ateistycznych, właśnie podjęcie zwyczajów i obrzędów związanych ze świętami religijnymi i rodzinnymi w nowym miejscu zamieszkania pogłębiło znajomość własnej tradycji, wzbogaciło własną tożsamość: „Nie praktykowaliśmy; rodzice byli komunistami. Teraz spotykamy się z przyjaciółmi przy okazji świąt żydowskich”; „W Polsce znaleźliśmy bardzo mało zwyczajów żydowskich, tu świętujemy w gronie przyjaciół”. Ze względu na złożoność problematyki i bogatą literaturę przedmiotu zagadnienie to powinno stanowić temat odrębnego artykułu.

Omówione tu w dużym skrócie wybrane elementy świadomości tożsamości społeczno-kulturowej Żydów polskich w USA jedynie zarysowują badaną problematykę. Żeby opracowanie było wyczerpujące, należałoby wyróżnić wszystkie składowe współczesnej tożsamości omawianej społeczności i poddać je szczegółowej analizie, uwzględniając procesy społeczno-kulturowe, jakie zaszły w społeczeństwie amerykańskim, jak i wewnątrz badanej grupy, wraz z omówieniem i uwzględnieniem różnych stanowisk i teorii dotyczących kształtowania się współczesnej tożsamości żydowskiej oraz przemian, jakie dokonały się w amerykańskim judaizmie²³.

²² Por. I. H u r w i c - N o w a k o w s k a: *Przeobrażenia społeczne ludności żydowskiej w Polsce powojennej (studium socjologiczne)*. Warszawa 1965; S. B r o n s z t e j n: *Z dziejów ludności żydowskiej...*

²³ Zob. A. B o r o Ń: *Życie na pograniczu: problemy kształtowania się współczesnej tożsamości żydowskiej*. W: *Różnica, tożsamość, edukacja*. Kraków 1995; *Jewish Identity*. Ed. D. T. G o l d-

Najlepszym podsumowaniem niniejszych rozważań będzie wypowiedź jednej z respondentek: „Polski Żyd, bo język i tradycja. Amerykanin o narodowości żydowskiej, bo styl życia”.

The ethnic minority in the modern society. A report on the research on the socio-cultural identity of the Polish Jews in the United States of America

S u m m a r y

The present text is an attempt at outlining the complex problems of the socio-cultural identity of the Polish Jews who emigrated after 1945 in the USA. The research was conducted mainly in two states: New York and New Jersey, at the end of 1995 and the beginning of 1996.

The examined community has the nature of an immigration group composed of one or two generations (they are usually the first generation to settle in the United States), and they do not form at present any large local communities (except for the Hassidic groups among whom no such research has been so far conducted). The Polish Jews form then a loose local group, being a part of the ethnically diversified American society, and also of the Jewish ethnic minority, which itself diversified with respect to the place of origin and religion.

One of the most important manifestations of an individual sense of identity is the self-identification, which is expressed with an individual's defining oneself and seeing oneself as a part of a specific group. All members of the examined community defined themselves as "Polish Jews". For most of them to be a "Polish Jew" is more important than such identifying labels as "an American whose nationality is Jewish", or "a Jew of Polish origin", but it does not exclude other kinds of self-identification.

As the research has shown, the Polish Jews treat Yiddish as a living language. It remains, in the context of the whole American society, a means to express one's separateness, one's ethnic roots, and a manifestation of one's identity. Yiddish is being, however, increasingly dislodged by English, which is a natural result of the integration and unification processes, and the necessity to function in an ethnically diversified society.

For the Polish Jews, their own past and their exceptional attitude to it fulfil an essential function in the process of self-identification. One's personal experience, the story of one's family are, however, part and parcel of the history of the Jews in Poland of the image of "one's own town" (*shtetl*), and the history of one's religious commune.

It is characteristic that both the story of one's family, and the image of one's hometown are mythologised, undergo the process of stereotyping, and are completed with the experiences of other representatives of a given community, who often come from other regions of Poland. All this forms a kind of collective memory of the world which perished after the

---

berg, M. Krausz. Philadelphia 1993; M. Melchior: *Spoleczna tożsamość jednostki...*; H. G. Perelmuter: *Judaizm amerykański w procesie przemian*. W: *Religie pozachrześcijańskie w procesie przemian*. Red. H. Ziemoń SVD. Warszawa 1990.

tragic events of the Holocaust. Those tragic events shattered and left an indelible mark on the consciousness of those who survived, forming a fundamental ingredient of the collective memory of the Polish Jews, an element of special significance in the construction of their identity.

For most of the members of the examined community, Poland is a "private fatherland". Their attitude to Poland is very diversified, characterised by ambivalent feelings, but also by a sense of having strong ties with the Polish culture (art, literature, language). This syndrome is particularly typical of those who left Poland in connection with the political upheaval of 1968.

To sum up, it must be stated that the consciousness of the socio-cultural identity of the Polish Jews in the United States expresses itself in: self identification (including self definition and seeing oneself as apart of a group), preserving the language (i.e. Yiddish), collective memory (the tragic events of the Holocaust, and the history and cultural heritage of the Polish Jews), in the ceremonious character of the annual festivals, and in their attitude to Poland.

Die ethnische Minderheit in der modernen Gesellschaft

Zur Untersuchung der gesellschaftlich-kulturellen Identität der polnischen Juden in den USA

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der vorliegende Text ist ein Versuch die sehr komplizierte Problematik der Herausbildung der modernen gesellschaftlich-kulturellen Identität der polnischen Juden in den USA, die nach 1945 aus Polen ins Exil gingen, zu zeigen. Die Untersuchungen wurden in den Jahren 1995–1996 vor allem in zwei Staaten – New York und New Jersey – geführt.

Die untersuchte Gesellschaft ist eine Generations – Imigrations-Gruppe (die erste Generation in den USA), die jetzt keine großen eigenen lokalen Gemeinden bildet (mit Ausnahme der Chassidengruppen, die nicht untersucht wurden). Die polnischen Juden bilden eine lockere überlokale Gruppe, die Teil der ethnisch differenzierten amerikanischen Gesellschaft und gleichzeitig eine jüdische ethnische Minderheit verschiedener Abstammung und Konfession ist.

Eins der wichtigsten Zeichen des individuellen Identitätsbewußtseins ist die Selbstidentifizierung, die sich vor allem durch die Selbstbestimmung und Selbsteingliederung in eine bestimmte Gruppe äußert. Jedes Mitglied der untersuchten Gesellschaft bezeichnet sich als „polnischer Jude“. Für die meisten war der Begriff „polnischer Jude sein“ in der Selbstbestimmungshierarchie dem Begriff „Amerikaner jüdischer Abstammung“ und „ein aus Polen stammender Jude“ übergeordnet; es schließt jedoch nicht aus, andere Identifizierungen zu besitzen.

Wie die Untersuchungen zeigten, betrachten die polnischen Juden weiterhin die Sprache Jidisch als lebendige Sprache. Sie ist für sie im Kontext der ganzen amerikanischen Gesellschaft Ausdruck der eigenen Eigentümlichkeit, Bewußtsein der eigenen Abstammung und Zeichen der eigenen Identität. Immer häufiger wird die Sprache durch das Englisch ersetzt, was ein natürliches Ergebnis der Integrations-Unifizierungs-Prozesse und der Notwendigkeit des Lebens in einer ethnischer differenzierten Gesellschaft ist.

Für die polnischen Juden spielt die eigene Vergangenheit und die eigenartige Stellung ihr gegenüber eine besondere Rolle bei der Selbstidentifizierung. Das eigene Leben und die

Geschichte der eigenen Familie sind Teil der Geschichte der Juden in Polen. Teil des „eigenen Städtchens“, Teil der Vergangenheit der ehemaligen Konfessionsgemeinde. Charakteristisch ist, daß sowohl die Geschichte der eigenen Familie als auch der damalige Wohnort mythologisiert und stereotypiert werden: sie werden durch die Erlebnisse anderer Vertreter der untersuchten Gesellschaft, die oft aus anderen Gebieten Polens stammen, ergänzt. Dies bildet eine eigenartige Erinnerung an die Welt, die infolge des Holocaust vernichtet wurde. Die tragischen Ereignisse zerrüttelten und prägten das Bewußtsein dieser, die es überlebten, und bildeten die gegenwärtig wichtigste Komponente der gemeinsamen Erinnerung der polnischen Juden, die eine besondere Bedeutung in der Herausbildung der eigenen Identität hat.

Für die meisten Vertreter der untersuchten Gesellschaft ist Polen die „kleine Heimat“. Die sehr differenzierte ambivalente Stellung Polen gegenüber einerseits und die starken Bände mit der polnischen Kultur (Kunst, Literatur, Sprache) andererseits sind für die Emigration 1968 charakteristisch.

Zum Schluß sollte festgesetzt werden, daß sich gegenwärtig das Bewußtsein der gesellschaftlich-kulturellen Identität der polnischen Juden in den USA in folgenden Aspekten äußert: in der Selbstidentifizierung (Selbstbestimmung und Selbsteingliederung in die Gruppe), in der Erhaltung der Sprache (Jidisch), in der gemeinsamen Erinnerung (tragische Ereignisse des Holocaust, die Geschichte und das kulturelle Erbe der polnischen Juden), in den Riten der jährlichen und familiären Feste wie auch im Verhältnis zu Polen.